

Skuggan från den svenska högern

BO ROTHSTEIN

Den här artikeln publicerades ursprungligen på engelska i januari 2023 för en internationell (i huvudsak amerikansk) läsekrets och bör därför läsas med denna rums- och tidsförskjutning. En del saker har hänt sedan dess. Bland annat har Sverigedemokraterna kommit att ifrågasätta EU-medlemskapet och regeringen har vidtagit skärpningar vad gäller arbetslöshetsförsäkringen. Anslagen till folkbildning har skurits ned kraftigt. Tillkommer att det avslöjats att SD bedrivit propaganda från anonyma konton på internet där inte bara oppositionspartierna kritiserats och förlöjligats utan även de tre regeringspartierna som SD samarbetar med. En SD-medarbetare i denna verksamhet som spridit Putin-vänlig propaganda har partiet stängt av. Om regeringssamarbetet kommer att fortsätta efter dessa händelser är när detta skrivs oklart.

*

Den 11 september 2022 höll Sverige riksdagsval. Sverigedemokraterna (SD), grundat 1988, fick med sina 20,5 procent av rösterna elva nya mandat (totalt 73) och blev därmed för första gången landets näst största parti. De hade ovanför sig bara Socialdemokraterna, som fick 30,3 procent av rösterna och 107 platser i riksdagen (en vinst på sju mandat).

Den engelska versionen av artikeln heter "The shadow of the Swedish right" och finns i *Journal of Democracy*, volym 34, nr 1 2023, <https://doi.org/10.1353/jod.2023.0002>.

Moderaterna slutade på tredje plats med 19,1 procent och 68 mandat (förlust av två mandat).

Dessa valresultat utgör en stor förändring i det svenska politiska landskapet. I varje riksdagsval sedan 1979 hade Moderaterna varit det näst största partiet. Den valuppgång med vilken Sverigedemokraterna passerade dem var anmärkningsvärd. Sverigedemokraterna har ökat sin röstandel i varje riksdagsval sedan de började ställa upp i val 2002. Det första försöket gav magra 1,4 procent och noll mandat. 2006 fick SD 2,9 procent och blev berättigade till partistödspengar. 2010 fick de med en röstandel på 5,7 procent 20 riksdagsplatser. 2014 fick de 12,9 procent och 49 mandat, följt av 17,5 procent och 62 platser 2018. Det är sällsynt, kanske till och med unikt, att ett politiskt parti i en demokrati med ett proportionellt valsystem ökar sitt väljarstöd i fem på varandra följande val. Med SD:s uppgång hamnar Sverige i linje med en allmän tendens i västerländska demokratier, där högerpopulistiska partier har blivit en stark politisk kraft.¹

SD:s framgång 2022 saknar motstycke och lägger en kvalitativ dimension till partiets ställning i svensk politik. SD stöder nu – om än utan ministerposter – den av Ulf Kristersson ledda borgerliga regeringen. Tidigare hade alla riksdagspartier alltid behandlat SD som ett parti *non grata* och därmed effektivt stängt det ute från inflytande i ett svenskt regeringsstyre. Trots SD-ledarnas deklaration om en nolltolerans mot rasism och strävanden att ”rensa” partiet från dess ursprungliga förbindelser med fascistiska och nynazistiska kretsar är listan över rasistiska, antidemokratiska, illiberala, antimuslimska och antisemitiska uttalanden från sverigedemokratiska aktivister och ledande partiföreträdare mycket lång och omfattar flera nyare exempel.²

Under valrörelsen 2018 lovade Kristersson offentligt förintelseöverlevaren Hédi Fried att han aldrig skulle samarbeta med Sverigedemokraterna. Men efter att ha misslyckats med att beröva den socialdemokratiska regeringen makten 2018 började både Moderaterna och Kristdemokraterna backa från sin politik att inte samarbeta med det växande partiet

1. Berman 2021; Salo & Rydgren 2021.

2. För SD-medlemmars oroande uttalanden, se en lista (med länkar) på sd-citat.nu. Så sent som i februari 2022, strax före den ryska invasionen av Ukraina, kunde Jimmie Åkesson inte säga om han föredrog Joe Biden före Vladimir Putin.

till höger. Det avgörande tycks ha varit Kristdemokraternas argument att utan hjälp från SD skulle partierna i mitten och till höger aldrig kunna bilda en regeringskoalition.

Moderaternas helomvändning var särskilt slående. Fredrik Reinfeldt hade under åren 2006–2014 varit arkitekten bakom den jämförelsevis mycket generösa flyktingpolitik som gjorde Sverige till det klart ledande västlandet när det gällde antalet mottagna flyktingar (i proportion till befolkningens storlek) under flyktingkrisen 2013–2016.

Under valrörelsen 2022 stred två klara politiska block om makten. Moderaterna, Kristdemokraterna och Liberalerna bildade med faktiskt stöd från Sverigedemokraterna ett nationalistiskt högerblock. Mittenvänster-blocket bestod av Socialdemokraterna, Miljöpartiet och (överbaskande nog) Centerpartiet, som hade varit i koalition med partierna i mitten och till höger så sent som 2014. Det som drev Centern bort från dess gamla partner hade varit de senares villighet att samarbeta med SD. Centerpartiets ledare sade att de inte bara skulle stödja Socialdemokraterna i valrörelsen utan även vara öppna för regeringssamarbete med dem efter valet.

I 2022 års riksdagsval gav väljarna högeren en mycket knapp seger. Moderaterna, Kristdemokraterna och Liberalerna fick tillsammans 103 riksdagsmandat medan SD:s stöd gav dem ytterligare 73. Den koalition som Socialdemokraterna leder fick bara tre färre med sina 173 riksdagsmandat. SD:s stöd åt Kristerssons regeringsstyre regleras i Tidöavtalet, som i detalj specificerar den politik som regeringen ska följa.

Sverigedemokraterna innehar inga ministerposter men har tillåtit att utse politiska tjänstemän som ”särskilda rådgivare” på olika departement. Vadhelst ett departement planerar så kommer SD att få information om det i ett tidigt skede. Ett sådant arrangemang – ett parti utan någon formell roll i regeringen men med direkt inflytande via politiskt sakkunniga i regeringskansliet – är internationellt högst ovanligt. Det har inte oväntat lett till en hårdnande svensk flyktingpolitik. Liberalernas villighet att delta i vad som faktiskt är en regering som SD ingår i har varit en överraskning. Historiskt har Liberalerna stått upp för liberala principer och gett stöd åt flyktingar och invandrare. De tidigare liberala partiledarna Bengt Westerberg och Maria Leissner varnade för att pakten

skulle innebära att de inte längre kunde rösta på Liberalerna, men partiet följde den inslagna kursen ändå.

Ett paradigmskifte?

Den nya nationalistiska högerregeringen framställer de sextio tätskrivna sidorna om sin överenskommelse, Tidöavtalet, som ett ”paradigmskifte” för flera centrala policyområden. De tre viktigaste har att göra med kriminalitet, invandring och klimatförändring. Polisen kommer att få utökade möjligheter att använda hemliga tvångsmedel, vilket innebär att skyddet för medborgarliga rättigheter kommer att försvagas. Överenskommelsen ger möjlighet att utvisa gängkriminella som saknar svenskt medborgarskap även om de inte har dömts för något brott. Andra åtgärder är dubbla straff för gängkriminella och upprättandet av ”visitationszoner” där polisen får ökade befogenheter. Polisen, kriminalvården och rättsliga myndigheter ska tilldelas ökade resurser.

Invandringspolitiken kommer att bli mycket mer restriktiv. Antalet flyktingar från FN:s kvotsystem ska minska från 6 000 till 900 om året. Svensk invandringspolitik kommer på det hela taget att anpassas till den lägstanivå som EU-rätten tillåter. Möjligheterna till intern kontroll av utländska medborgare och åtgärder för att få invandrare att återvända till sitt ”hemland” ska intensifieras. Arbetskraftsinvandringen kommer att skärpas liksom anhöriginvandringen och kraven på medborgarskap. Möjligheterna att återkalla uppehållstillstånd kommer att öka, och regeringen kommer att undersöka om invandrare kan utvisas på grund av olika former av ”asocialt beteende” även om lagbrott inte har förekommit. Sveriges ambitiösa klimatpolitik ska också kastas om. Fossila bränslen ska subventioneras kraftigt. För att öka elproduktionen ska de två nyligen stängda kärnkraftsreaktorerna i Ringhals återstartas, och landets övriga sex reaktorer kommer att vara i fortsatt drift medan planering för nybyggnation inleds.

I Tidöavtalet krävs också minskningar av det ekonomiska stödet till invandrare, men det sägs inte så mycket om faktiska nedskärningar eller ens begränsningar av invandrares tillgång till Sveriges omfattande välfärdssystem. SD stöder i stort sett Sveriges generella välfärdsmo-

som länge har varit populär, och vill förmodligen inte kopplas för intimt samman med konkreta förslag om begränsningar även om sådana skulle lägga fokus på invandrare. SD tvingade till och med Moderaterna att överge sin politiska favoritidé om en skärpning av villkoren för arbetslöshetsförsäkring.

Forskare i komparativ politik har länge varit överens om att Sverige domineras av en stark arbetarrörelse. Den fackliga anslutningsgraden förblir hög. Demokratin kom för hundra år sedan då den liberale statsministern Nils Edén marginaliserade kungen i och med införandet av allmän rösträtt. Sedan Hjalmar Branting blev den förste socialdemokratiska statsministern 1920 har socialdemokrater styrt Sverige ungefär 75 procent av tiden. Socialförsäkringssystemet är jämförelsevis generöst och offentliga tjänster som sjukvård, äldreomsorg och utbildning är generella och håller relativt hög kvalitet. Det drivs en uttalad politik för att främja jämställdhet, med generöst stöd för föräldraledighet och starkt subventionerad förskoleverksamhet. Sverige är världsledande i fråga om internationellt bistånd och tog som ovan nämnts emot ett utomordentligt stort antal flyktingar under krisen i mitten av 2010-talet.

I internationella rangordningar av faktorer som ”lycka”, social tillit, folkhälsa, ekonomisk konkurrenskraft, demokratins kvalitet, jämställdhet, ekonomiskt välstånd, låg fattigdom och korrupktion och liknande framstår Sverige och dess nordiska grannar som några av världens mest välmående samhällen. Med sådana resultat finns det skäl att ställa frågan varför en ökande andel av väljarna röstar för ett populistiskt, illiberalt, nationalistiskt högerparti som har som huvudlinje att kritisera det politiska etablissemangen.

Enkätundersökningar visar att SD-väljare ofta är manliga arbetare bosatta i småstäder eller på landsbygden. De är också ofta arbetslösa eller lever på bidrag av olika slag. I Stockholm fick Sverigedemokraterna knappt en tiondel av rösterna 2022. På landsbygden i nordöstra Skåne fick de nära en tredjedel. Jämfört med andra väljare bryr sig sverigedemokratiska väljare mycket om lag och ordning, invandring och energipriser men föga om klimatförändringar eller jämställdhet. Det är också väl känt att SD-väljare gav den socialdemokratiska regeringen låga betyg för hanteringen av ekonomin och covid-19-pandemin, och deras förtroende för

politiker är också mycket lågt. Till detta ska läggas att medan den sociala tilliten (definierad som förtroende för ”andra människor”) är mycket hög i Sverige vid en internationell jämförelse utmärker sig SD-väljare genom att uttrycka betydligt lägre social tillit än anhängarna till de andra riksdagspartierna.³

Socialdemokraterna brukade få stöd av en klar majoritet av arbetarklassen, men 2022 splittrades rösterna i denna grupp nästan jämnt mellan Socialdemokraterna och Sverigedemokraterna. I ett längre perspektiv kan vi tala om en partisplittring i den meningen att närmare hälften av arbetarklassen, som brukade rösta på Socialdemokraterna, har flyttat över till Sverigedemokraterna. Detta är i linje med vad som har hänt andra socialdemokratiska partier i Europa.

Skillnaden i väljarbeteende mellan män och kvinnor nådde en rekordnivå i detta val. Var fjärde svensk man röstade på SD medan andelen kvinnliga väljare som gjorde det bara var 16 procent. Väljare i den yngsta kohorten, i åldrarna 18 till 30 år, uppvisade denna skillnad i särskilt markant grad. Bara 11 procent av de unga kvinnorna röstade på SD medan motsvarande siffra för unga män var 26 procent.

Den geografiska eller rumsliga splittringen i väljarmönstret är också anmärkningsvärd. De flesta invandrarna bor i större städer; i småstäder och landsbygdsområden, där SD-väljare ofta bor, finns det långt färre invandrare. Ju närmare en svensk väljare lever invandrare och flyktingar, desto mindre sannolikt är det att den personen röstar på ett parti som är emot invandring. Det finns många förklaringar till detta. För en ung arbetarklassman betyder en stor våg av invandrare och flyktingar, som också ofta är unga män, hårdare konkurrens om jobb, bostäder och kvinnliga partner. Men för en medelklassperson i en storstad innebär fler invandrare billigare arbetskraft för servicesektorn. Det ger dem helt enkelt mer pengar i fickan genom att hålla nere kostnaderna för de tjänster de konsumerar eller de löner de måste betala för att driva företag. Till det kommer att bostadssegregation är något som utmärker alla större svenska städer. Medelklassväljare i städerna lever kanske närmare invandrarpopulationen än vad folk på landsbygden gör men inte så nära att de har nyanlända invandrare som grannar.

3. Holmberg & Rothstein 2015; Holmberg & Rothstein 2017. Se även Elgenius & Rydgren 2019.

Arbete och andra strukturella faktorer

Man kan inte förstå den dramatiska politiska förändringen i Sverige utan att hänvisa till de strukturella förändringarna i ekonomin och samhället. Arbetsmarknaden är ett exempel. Liksom i många andra västländer, ja kanske i ännu större utsträckning, har efterfrågan på traditionella lågkvalificerade arbetarklassjobb sjunkit i Sverige. Efterfrågan på teknikkunnig arbetskraft dyker nu upp på de mest oväntade platser. Man kan till exempel inte köra en svensk taxibil om man inte kan tala engelska och använda en dator som kontrollerar körningarna. Sådana förändringar har gjort livet svårare för många lågutbildade män. Unga kvinnor, inklusive de med invandrarbakgrund, klarar sig nu sig mycket bättre i utbildningssystemet än unga män.⁴

Den strukturella faktor som framför allt ligger bakom SD:s framgångar är flyktingfrågan. Under 2015, då flyktingkrisen var som störst, var Sverige det OECD-land som tog emot i särklass flest flyktingar sett till befolkningens storlek. Till de drygt 10 miljonerna svenskar kom 163 000 asylsökande. Om USA hade gjort samma sak i proportion till sin befolkning skulle det ha tagit emot 5,4 miljoner människor. I själva verket tog de samma år emot strax under 70 000 flyktingar och strax över 26 000 asylsökande.⁵ Storbritannien, som har mer än sex gånger så många invånare som Sverige, skulle ha behövt ta emot nästan 1 miljon människor för att mäta sig med Sverige. I själva verket tog landet emot 40 000. De andra nordiska länderna tog alla emot omkring 30 000 flyktingar 2015, vilket är mindre en femtedel så många som Sverige. Under de senaste tio åren har Sverige totalt tagit emot mer än 1,2 miljoner invandrare. De flesta experter på integration skulle förmodligen anse att integreringen av ett så stort antal flyktingar på så kort tid har små möjligheter att lyckas. Beroende på den omfattande bostadssegregationen bor många invandrare nu i områden där det helt enkelt inte finns så mycket "svenskt" att integreras i.

Vissa menar att det växande röstetalet för Sverigedemokraterna vittnar om en ökning av rasistiska attityder, men det finns inga tillförlitliga belägg för det. På frågan om de anser att deras land har förbättrats

4. Nejman 2020.

5. Se U.S. Department of Homeland Security 2015.

på grund av invandringen svarar en större andel av landets befolkning jakande än i något annat europeiskt land.⁶ Bilden är dock komplicerad. Varje år sedan 1990 har SOM-institutet vid Göteborgs universitet frågat undersökningspersoner om det är en bra eller dålig idé att ta emot färre flyktingar. Varje år har flertalet svarat att det skulle vara ett ”bra förslag”. I figuren nedan visas dessa svar med början 2006. Strax före flyktingkrisen var undersökningspersonerna ungefär jämnt fördelade: 40 procent ville ha färre flyktingar och 37 procent ville det inte (huruvida de ville ha samma antal eller fler kan inte avgöras eftersom de helt enkelt svarade att det skulle vara ett ”dåligt förslag” att ta emot färre flyktingar). Sedan kom 2015 års flyktingvåg. Varje år sedan 2016 har mer än 50 procent sagt att det är en bättre idé att ta emot färre flyktingar. 2020 hade en djup klyfta uppstått mellan 59 procent som ville ha färre flyktingar och bara 19 procent som ville ha samma antal eller fler.

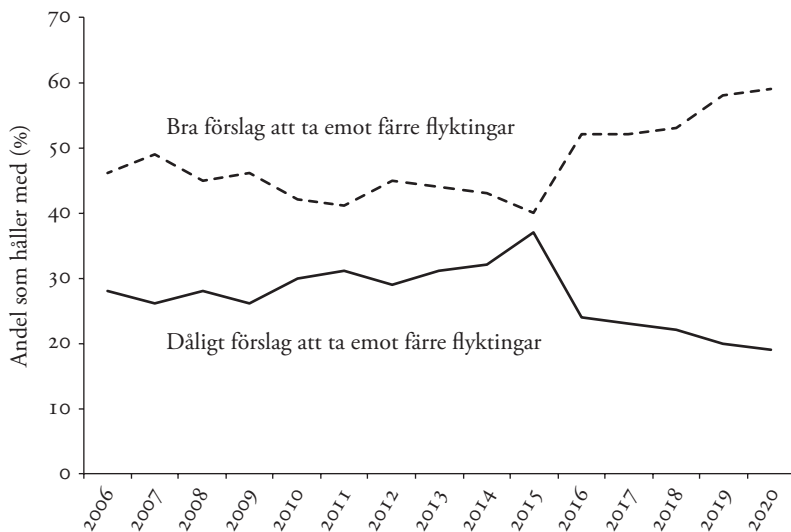
Av dessa data skulle man kunna dra slutsatsen att Sveriges generösa flyktingpolitik har varit ett projekt för den politiska eliten utan stöd från de flesta svenskar. Med 2015 års flyktingkris gick botten ur den allmänna opinionen i flyktingfrågan. Under de två valen omedelbart före det året hade alla de etablerade politiska partierna stått bakom den generösa flyktingpolitiken. Det innebar att en väljare för vilken flyktingpolitiken var viktig och som ville ha en politik liknande den i Danmark eller Norge (vilka båda alltså tog emot mindre än en femtedel så många flyktingar som Sverige 2015) fanns inget annat parti att rösta på än Sverigedemokraterna. Inte heller den väljare som ansåg att Sverige borde ta emot dubbelt så många flyktingar som de nordiska grannländerna hade något annat parti att rösta på än SD. Valdemokratin förutsätts presentera alternativa policyval för väljarna, men de etablerade partierna hade på ett iögonfallande sätt underlåtit att göra detta. De lämnade därmed ett gapande tomrum för Sverigedemokraterna att fylla. Sammanfattningsvis finns det inte så mycket belägg för att ökande rasism och främlingsfientlighet kan förklara Sverigedemokraternas framgångar. Det kan helt enkelt vara så att ”antalet räknas” – tillräckligt många väljare kom att bli skarpt oense med den politiska eliten om ”den öppna famnens politik” under flyktingkrisen, och valresultatet speglar detta.

---

6. Heimersson 2018.

Svenska attityder till att ta emot färre flyktingar

Källa: Martinsson & Andersson 2022.

Undersökningspersonerna besvarade frågan "Vilken är din åsikt om följande förslag? Ta emot färre flyktingar". Möjliga svar var: "mycket bra", "ganska bra", "varken bra eller dåligt", "ganska dåligt" och "mycket dåligt". Den övre linjen i figuren återger den andel som svarade antingen "mycket bra" eller "ganska bra" medan den undre linjen återger den andel som svarade "mycket dåligt" eller "ganska dåligt".

Kulturella värderingar och sociala normer

Det går inte att förstå vågen av röster för ett nationalistiskt invandrarfientligt parti i Sverige utan att beakta kulturella värderingar och sociala normer. Den välkända "världskulturella karta" som Ronald Inglehart och Christian Welzel skapade genom att kartlägga var länder placeras utifrån "sekulär-rationella värderingar" och "självförverkligandevärderingar" kontra "traditionella" värderingar och "överlevnadsvärderingar" vilar på decennier av data från World Values Survey.⁷ Traditionella värderingar

7. Den världskulturella kartan finns på <https://www.worldvaluessurvey.org/images/Map2023NEW.png> (20 maj 2024).

betonar religion, respekt för auktoriteter och vikten av familjeband. Sekulära värderingar är motsatsen och omfattar stöd för abort, skilsmässa och sexuella minoriteters rättigheter. Överlevnadsvärderingar betonar vikten av materiell och fysisk trygghet medan självförverkligande framhäver subjektivt välmående och personlig autonomi och omfattar även miljöfrågor, jämställdhet och tolerans gentemot ”den andre”.

Sverige intar en extrem plats på denna karta. Landets befolkning skriver under på sekulär-rationella värderingar och självförverkligandevärderingar mer än någon annan nations befolkning i världen. Det stora antalet ”nysvenskar” (som de ibland kallas) har därför gett upphov till spänningar eftersom många av dem kommer från länder där sekulär-rationella värderingar och självförverkligandevärderingar inte är normen, mildt uttryckt. I ett globalt perspektiv kan dessa länder vara mer typiska än vad Sverige är, men i den svenska kontexten är dessa värderingspreferenser högst atypiska.

En nyare studie gjord av tre svenska sociologer ger vissa överraskande resultat. De har följt mer än 5 000 unga människor (14–23 år) i Sverige som är invandrare eller svenskfödda barn till invandrare. De flesta var födda 1996. Fyra gånger under en period då ungdomarna rörde sig från tonåren till det tidiga vuxenlivet samlades det in data från dem samt från deras föräldrar och lärare. Detta är den klart mest omfattande studien av integration som gjorts i Sverige.⁸ Den visar att i vissa områden har integrationen fungerat väl. Ungdomar med invandrabakgrund tar högskoleexamen i ungefär samma utsträckning som etniska svenskar i samma ålder och visar upp liknande resultat i fråga om hälsa och subjektivt välmående. Eftersom invandrare i genomsnitt har växt upp under sämre socioekonomiska förhållanden är dessa resultat oväntade och uppmuntrande.

Men alla resultat är inte uppmuntrande. Oväntat många unga med invandrabakgrund är högskolestudenter, men samtidigt har ungefär en tredjedel av invandrarungdomarna ingen gymnasieexamen, och hälften av dem har inte tillräckligt bra betyg för att komma in på gymnasiet. Studien har också data om personer som är runt trettio och här ser vi samma mönster. Ungdomar med invandrabakgrund återfinns lika ofta

---

8. Jonsson, Mood & Treuter 2022.

som etniska svenskar i toppen av inkomstfördelningen, men de är samtidigt överrepresenterade i de lägsta inkomstgrupperna.

Denna studie av 1996 års generation visar att integrationen har varit långt mindre framgångsrik när det gäller kulturella värderingar och sociala normer. Flickor vars familjer kommer från Afrika och Mellanöstern isoleras ofta från det svenska samhället av sina familjer. Hedersförtryck är vanligt förekommande i dessa grupper, och hedersmord på unga invandrar kvinnor har fått stor uppmärksamhet i medierna.⁹ Religion är också ett område med skarpa skillnader. Bara 14 procent av unga etniska svenskar säger att religion är viktigt för dem medan motsvarande siffra för ungdomar med invandrarbakgrund är 70 procent. Unga invandrare har en mycket mer fientlig inställning till abort, skilsmässa och hbtq-rättigheter och är mindre positiva till jämställdhet än unga etniska svenskar.

Dessa skillnader förblir betydande även när man begränsar jämförelsen till människor som har fötts och växt upp i Sverige, det vill säga när man jämför etniska svenskar med människor från samma åldersgrupp som har tillbringat hela sitt liv i Sverige men har invandrarbakgrund. Den senare gruppen är mer traditionell och mindre benägen att omfatta sekulär-rationella värderingar och förverkligandevärderingar. Denna fortlevnad av skillnader i sociala normer och kulturella värderingar bidrar till att förklara varför stödet för mångkulturalism har sjunkit i opinionsundersökningar sedan 2015. Bland SD-väljare är stödet för mångkulturalism nästan noll.¹⁰

För att understryka på vad sätt valet 2022 utgör en brytning med det förflutna kan vi också titta på den framträdande roll som frågan om ”lag och ordning” spelade. Brottslighet hade aldrig stått högt på dagordningen

9. Femtonåriga Sara Abed Ali mördades 1996 men de fall som först drog till sig stor uppmärksamhet i medierna var mordet på Pela Atroshi (nitton år) och Fadime Sahindal (tjugosex år) 1999 respektive 2002. Den förra dödades av sin farbror och den senare av sin far. Sahindal, vars släktingar var etniska kurder från Turkiet, hade talat ut i medierna om de hot och förolämpningar som hon hade utsatts för från manliga familjemedlemmar därför att hon hade förläskat sig i en etniskt svensk man. Hennes begravning i Uppsala domkyrka blev en nationell tilldragelse. 2021 rapporterade Sveriges Radio att polisen hade mottagit rapporter om mer än 4 500 hedersbrott sedan 2019: ”Över 4 500 hedersbrott anmälda på två år”, Sveriges Radio 31 oktober 2021.

10. Demker 2021.

i svenska valrörelser, som länge har dominerats av debatter om välfärd, sjukvård, miljöfrågor och skatter. Skälet till detta nya fokus på lag och ordning kan inte ha varit någon allmän ökning av brottsligheten. Enligt Socialstyrelsen minskade antalet personer som fick sjukhusvård efter att ha utsatts för våld av en annan person med nästan 40 procent mellan 2001 och 2021.

I stället har det skett en kvalitativ förskjutning i typen av brottslighet. Enligt en rapport från Flamländska fredsinstitutet har inget europeiskt land utanför Cypern och Balkan, bortsett från Lettland, haft så höga siffror för skjutvapenmord som Sverige.¹¹ Medan denna typ av brottslighet sjunker i övriga Europa har det skett en betydande ökning i Sverige. Ökningen är till största delen knuten till konflikter mellan kriminella gäng som huvudsakligen består av unga män med invandrarbakgrund.¹² Allmännyttans bostadsområden är i Sverige i allmänhet i gott fysiskt skick men några av dem domineras av gäng eller familjebaserade kriminella ”klaner”.¹³ Enkätundersökningar har visat att det på den lokala nivån (valdistriktsnivån) finns en stark korrelation mellan oro för brottslighet och röstning på SD.¹⁴ Det starka fokuset på denna nya typ av brottslighet i valrörelsen gynnade Sverigedemokraterna genom att den för många visade att deras kritik av invandrings- och integrationspolitiken var giltig.

Vänsterns svaghet

Tillgängliga data visar att Sverigedemokraternas framgångar till stor del beror på att socialdemokratiska väljare har gått över till dem. Vi måste därför se inte bara på vad som har gjort populisternas budskap attraktivt för många arbetarklassväljare, utan också på varför vänstern inte

11. Se kartan på s. 32 i Duquet & Vanden Auweele 2021. Figur 1.3 på s. 33 i denna rapport visar att antalet skjutvapenmord mer än fördubblades mellan 2000 och 2019, från 0,2 till 0,44 per 100 000 invånare. De enda andra länderna på denna karta som uppvisar högre siffror för skjutvapenmord är Cypern och Österrike (vars siffror bara gick upp obetydligt från 0,15 till 0,18 mellan 2002 och 2016).

12. ”Fakta i frågan: Vilka är det som skjuter?” 2021.

13. Rostami & Sarnecki 2022.

14. Tack till Jerzy Sarnecki för denna information. Uppgifterna kommer från en väljarundersökning gjord av SVT.

har kunnat svara på denna utmaning. Som vi såg ovan befinner sig många som röstade på Sverigedemokraterna på den förlorande sidan när det gäller utbildning och jobb. Den ekonomiska ojämlikheten har ökat betydligt i Sverige under de två senaste decennierna, även jämfört med OECD-länder.¹⁵ Till detta kommer att vänstern har ignorerat den ökande ojämlikheten mellan städer och landsbygd. Storstockholm och Göteborg har upplevt en väldig tillväxt samtidigt som många landsbygdsområden har halkat efter. Det är svårt att komma åt bra data, men det är en allmän känsla att välfärdstjänster och offentlig infrastruktur på landsbygden och i småstäder har försumrats.

Sedan har vi Socialdemokraternas egendomliga förändring när det gäller ämnet samhällsklass och vad det innebär att vara ett arbetarklassparti. Fram till 1990-talet var partiets huvudmål rent allmänt att förbättra svenska arbetares socioekonomiska situation genom en tvädelad politik. Den ena delen var ett socialt reformprogram som var praktiskt taget generellt i sin omfattning och kombinerades med progressiva skatter, generösa bidrag och välfärdstjänster. Detta åstadkom en omfattande inkomstomfördelning till förmån för låginkomsttagare och kunde samtidigt vinna medelklassens stöd med offentliga tjänster av hög kvalitet.¹⁶ Den andra delen var en fokusering på att främja sysselsättningen och starka fackföreningar.¹⁷

Men kring 2010 förändrades detta. 2006 och åter 2010 förlorade Socialdemokraterna riksdagsvalet och en mitten–höger-koalition bildades. Partiets retorik ändrades från att lyfta upp arbetarklassen som klass till att försöka få så många arbetare som möjligt att lämna arbetarklassen. Mona Sahlin, som blev partiledare efter nederlaget 2002, drev särskilt hårt frågan att Sverige skulle bli ett land som på allehanda vis inriktade sin politik för att åstadkomma social rörlighet uppåt.¹⁸

Det är naturligtvis inget fel med att vilja hjälpa ungdomar in i yrken för vilka de anser sig vara lämpade, inklusive yrken som anses stå högre upp på den sociala rangskalan. Men för ett parti som länge hade kallats

---

15. Pontusson & Weisstanner 2018.

16. Rothstein 2015.

17. Rothstein 2010.

18. Rothstein 2022.

det ”riktiga” arbetarklasspartiet var – och är – det egendomligt – att låta sitt huvudbudskap vara att man vill åstadkomma en krympning av denna klass. Många arbetare som rutinmässigt hade röstat på Socialdemokraterna måste ha känt sig förolämpade av denna retorik, i vilken man kunde spåra ett förakt för dem som inte (som många socialdemokratiska ledande politiker) hade lyckats lämna arbetarklassen. Det är inte särskilt överraskande att ett parti som driver ett sådant budskap förlorar många arbetarklassröster. Det ska tilläggas att förändringen inte bara var retorisk. Tittar man på socialdemokratiska kampanjer sedan 2010 söker man förgäves efter förslag om större samhällsreformer eller något som hamnar nära en demokratisering av arbetet.¹⁹

Är den svenska demokratin hotad?

De ständiga valframgångarna för Sverigedemokraterna jämte deras allians med de tre etablerade högerpartierna markerar en stor förändring för Sverige. SD:s nationalistiska och invandrarfientliga politik tillsammans med deras tydliga illiberalism har fått vissa kommentatorer att frukta för den svenska demokratin framtid. Allvarliga hot, sägs det, har inte längre formen av kupper eller plötsliga omvälvningar utan gradvisa ”autokratiseringar” under överinseende av demokratiskt valda men antidemokratiska ledare.²⁰

Sverige visar, åtminstone ännu så länge, inga tecken på en sådan process. Alla fyra nordiska länderna överlevde 1930-talet, då den europeiska fascismen var som starkast, med sina demokratier intakta. Sverige är medlem av EU, som befäster demokrati som ett väsentligt villkor för tillhörighet och agerar mot antidemokratisk utveckling i medlemsländerna. Det svenska medlemskapet står fast – det finns ingen rörelse för ett ”Swexit” – och Sverigedemokraterna har liksom Miljöpartiet och Vänsterpartiet släppt sitt motstånd mot EU. Valresultatens legitimitet och trovärdighet betvivlas inte. Varken Sverigedemokraterna eller något annat parti betvivlar eller bestrider valresultatens giltighet såsom numera är fallet med Republikanska partiet i USA. Om Sverigedemokraterna

19. Rothstein 2021.

20. Levitsky & Ziblatt 2020.

försökte politisera förvaltningen skulle de sannolikt misslyckas.²¹ Med få undantag är meritokrati fortfarande huvudprincipen när statstjänstemän anställs och befordras.

Rättsväsendet är fortfarande opartiskt och håller distans till politiken, domare berömmar sig av att inte ha några urskiljbara band till politiska partier. Högsta domstolen och Högsta förvaltningsdomstolen har faktiskt konstitutionell rätt att ogilla lagar som riksdagen har beslutat om men utnyttjar mycket sällan den makten. De svenska domstolarna är i jämförelse med exempelvis USA inte arenor för politiska strider. Politiserad lagprövning av amerikanskt snitt ligger helt enkelt inte i den svenska domarkårens dna. Sverigedemokraterna skulle därför inte kunna politisera domstolarna (om de försökte). I stället kommer den i huvudsak ”opolitiserade” nordiska typen av rättsstat att bestå som en garanti för demokratin. Slutligen har Sverige ett livskraftigt civilsamhälle med många starka organisationer som kommer att göra vad de kan för att hindra varje utveckling mot auktoritarianism. Detsamma kan sägas om de flesta medier och om akademien.

Sverigedemokraterna har dock uttryckt stark sympati för den ungerske premiärministern Viktor Orbáns version av vad han kallar ”illiberal demokrati”. Man kan benämna detta som att de står för en totalitär demokratisyn där den politiska majoriteten har oinskränkt makt över samhällets alla sfärer. Om de blev dominerande i en regering skulle detta innebära slutet för fritt kulturliv, oberoende domstolar, en oberoende public service, fristående medier och fri forskning vid autonoma universitet. Listan över vad som skulle gå förlorat påminner oss om att liberal demokrati består av både respekt för de beslut som fattats av en demokratiskt vald majoritet och stränga begränsningar för i vilka sfärer majoriteten har rätt att styra. Det finns således betydande sfärer i ett samhälle där liberala demokrater inte vill att parlament eller kommunfullmäktige ska trampa in.²²

Den liberala demokratins paradox är att det finns ett antal sfärer där principen om ”ju mindre desto bättre” bör vara vägledande. På många områden gäller att ju mindre majoriteten styr, desto bättre tycker de av

---

21. Müller 2016.

22. Rothstein 2023.

oss som betonar den liberala demokratins värde. Liberala demokrater, som jag själv, har vant oss vid idén att den politiska majoriteten inte ska avgöra könet på den person som vi vill gifta oss med. Vi har övergett idén om att religionsundervisning i den obligatoriska skolan ska domineras av den religion som majoriteten bekänner sig till. Vi har inte längre av majoriteten utnämnda kommittéer som bestämmer vilka filmer vi kan se, vilka författare som ska få statligt stöd eller vilka pjäser som ska spelas på de offentligt finansierade teatrar. Vi anser inte heller att majoritetens politiska åsikter ska bestämma vad enskilda forskare får i form av ekonomiska anslag och forskningsservice. Jobb i offentliga sektorn måste gå till de sökande som sakligt är mest kvalificerade och inte delas ut på politiska grunder, såsom medlemskap i det styrande partiet.

Liberalismens centrala politiska idé är att upprätta permanenta gränser för majoritetens rättigheter att fatta beslut.²³ De starka populistiska partier som nu existerar i många demokratier erkänner i allmänhet inte sådana gränser. De ser sig tvärtom som representanter för folket gentemot orättvisa professionella eliter som styr över den offentliga sfären. När nu Sverigedemokraterna i praktiken sitter i regeringen är detta något att vara på sin vakt mot. Tidöavtalet rymmer exempelvis flera förslag om att inskränka invandras samhällliga och politiska rättigheter.

Det är dock en sak att komma med förslag och en annan att förverkliga dem. Det återstår att se hur mycket av SD:s önskade ”paradigm-skifte” som kommer till stånd. Den nya socialministern har exempelvis övergett planen att minska tillgången till tolkar för personer som inte talar svenska i kontakterna med offentliga myndigheter och tjänster. Idén stred mot andra lagar, till exempel den som skyddar patienters rättigheter. Vi bör dock vara medvetna om att SD framöver kan dra politisk nytta av sådana bakslag. Det är inte svårt att föreställa sig att partiet i nästa valrörelse klagar över att professionella eliter som inte har blivit valda eller kan ställas till svars hindrar genomförandet av populära och välbehövliga åtgärder.²⁴

Populistiska partiers framgångar i västerländska liberala demokratier visar att det efter mer än 150 år förmodligen är slut för alliansen

23. Fukuyama 2022.

24. Tack till Stefan Svallfors för denna viktiga insikt.

mellan industriarbetarklassen och vad som kan kallas den intellektuella-kulturella vänstern. Uppsvinget för partier som Sverigedemokraterna i många västdemokratier, trumpismens framgångar i USA och omröstningen om Brexit i Storbritannien visar att dessa grupper av väljare nu har nästan helt skilda åsikter om centrala samhällseliga och politiska frågor. I allmänhet förordar den traditionella arbetarklassen protektionism och sätter produktion före miljöhänsyn. Dess stöd till åtgärder för att stärka etniska och sexuella minoriteters rättigheter är också svagt.

Den intellektuella-kulturella vänstern uppvisar en rakt motsatt hållning: internationalistisk; miljövänlig; positiv till frihandel, invandring, mångkulturalism och stöd för olika minoritetsgruppers rättigheter genom identitetspolitik. Det är nu svårt att tänka sig att de arbetande massorna skulle hämta inspiration från en vänsterintellektuell som Olof Palme. I stället är det nationalistiska och främlingsfientliga budskap från Donald Trump, Matteo Salvini, Marine Le Pen och Jimmie Åkesson som vinner genklang. Om liberaler och den socialdemokratiska vänstern vill återfå väljarnas stöd måste de på allvar ompröva möjliga politiska allianser och framtidsvisioner.

Översättning: Sven-Erik Torbell

Referenser

- Berman, Sheri (2021) "The causes of populism in the West", *Annual Review of Political Science* vol. 24, s. 71–88, <https://doi.org/10.1146/annurev-polisci-041719-102503>.
- Demker, Marie (2021) "Vilka var det som ändrade sig om flyktingpolitiken efter 2015?", i Ulrika Andersson, Anders Carlander, Marie Grusell & Patrik Öhberg (red.), *Ingen anledning till oro (?). SOM-undersökningen 2020* (Göteborg: SOM-institutet).
- Duquet, Nils & Dennis Vanden Auweele (2021) *Targeting gun violence in Europe*, Project Target report (Bryssel: Flemish Peace Institute), <https://vlaamsvredeinstituut.eu/wp-content/uploads/2021/12/TARGET-OnlineVersion-v2022-3.pdf> (20 maj 2024).
- Elgenius, Gabriella & Jens Rydgren (2019) "Frames of nostalgia and belonging. The resurgence of ethno-nationalism in Sweden", *European Societies* vol. 21, nr 4, s. 583–602, <https://doi.org/10.1080/14616696.2018.1494297>.
- "Fakta i frågan: Vilka är det som skjuter?" (2021) *Dagens Nyheter*, 6 december.
- Fukuyama, Francis (2022) *Missnöjets tid. Den liberala erans slut* (Stockholm: Fri Tanke).
- Heimersson, Alicia (2018) "Ökar verkligen rasismen i Sverige?", *Dagens Arena*, 16 november.

- Holmberg, Sören & Bo Rothstein (2015) "Hög mellanmänsklig tillit i Sverige men inte bland alla", i Annika Bergström, Bengt Johansson, Henrik Oscarsson & Maria Oskarson (red.), *Fragment. SOM-undersökningen 2014* (Göteborg: SOM-institutet).
- Holmberg, Sören & Bo Rothstein (2017) "Trusting other people", *Journal of Public Affairs* vol. 17, nr 1–2, s. 18–28, <https://doi.org/10.1002/pa.1645>.
- Jonsson, Jan O., Carina Mood & Georg Treuter (2022) *Integration bland unga. En mångkulturell generation växer upp* (Göteborg: Makadam).
- Levitsky, Steven & Daniel Ziblatt (2020) *Så dör demokratier* (Lund: Studentlitteratur).
- Martinsson, Johan & Ulrika Andersson (red.) (2022) *Swedish trends 1986–2021* (Göteborg: SOM-institutet).
- Müller, Jan-Werner (2016) *What is populism?* (Philadelphia: University of Pennsylvania Press).
- Nejman, Fredrik (2020) "Flickorna har gått om pojkar i alla ämnen", *Vi Lärare*, 2 december.
- Pontusson, Jonas & David Weisstanner (2018) "Macroeconomic conditions, inequality shocks and the politics of redistribution, 1990–2013", *Journal of European Public Policy* vol. 25, nr 1, s. 31–58, <https://doi.org/10.1080/13501763.2017.1310280>.
- Rostami, Amir & Jerzy Sarnecki (red.) (2022) *Det svenska tillståndet. En antologi om brottsutvecklingen i Sverige* (Lund: Studentlitteratur).
- Rothstein, Bo (2010) *Den socialdemokratiska staten. Reformen och förvaltning inom svensk arbetsmarknads- och skolpolitik*, 2 uppl. (Lund: Arkiv förlag).
- Rothstein, Bo (2015) "The moral, economic, and political logic of the Swedish welfare state", i Jon Pierre (red.), *Oxford handbook of Swedish politics* (Oxford: Oxford University Press).
- Rothstein, Bo (2021) "Why no economic democracy in Sweden? A counterfactual approach", *Social Europe Research Essay* nr 12, https://www.socialeurope.eu/wp-content/uploads/2021/02/re_no_12_Why_No_Economic_Democracy_in_Sweden.pdf (20 maj 2024).
- Rothstein, Bo (2022) "Sossarnas skifte från arbetarparti till resebyrå", *Aftonbladet*, 13 oktober.
- Rothstein, Bo (2023). *Grundbulten. Tillit och visionen om en liberal socialism* (Stockholm: Fri tanke).
- Salo, Sanna & Jens Rydgren (2021) *The battle over working class voters. How social democracy has responded to the radical right in the Nordic countries* (London: Routledge).
- U.S. Department of Homeland Security (2015) *Refugees and asylees: 2015*, https://www.dhs.gov/sites/default/files/publications/Refugees_Asylees_2015.pdf (20 maj 2024).

ANNONS

Berth Rothstein

Bela from Güssing

**The Tale of an Austrian-Swedish
Holocaust Survivor**

**Edited and with a preface by
Bo Rothstein**

»Läs mer om boken på www.arkiv.nu«

Den socialdemokratiska staten

Andra ombrutna och översedda upplagan, Arkiv förlag 2010, 280 sidor.

Bo Rothstein

Bo Rothstein är idag en av Sveriges ledande statsvetare. Hans avhandling, *Den socialdemokratiska staten. Reformen och förvaltning inom svensk arbetsmarknads- och skolpolitik*, som ursprungligen gavs ut 1986 blev startskottet för hans tre uppmärksammade arbeten om den moderna staten. I denna bok finns utgångspunkten för såväl *Den korporativa staten* som det mer programmatiska arbetet *Vad bör staten göra?*

»Läs mer om boken på www.arkiv.nu«